

Jutlus Nõos K, 31.10.18 kell 18.00, usupuhastuspüha

Lektsioonid: Jr 31:31–34; Jh 8:31–36

Jutlus: Gl 5:1–6

Laulud: 162 (1–5); 229 (1–2, 3); 185 (1–5); 163 (1–4)

Vabaduseks on Kristus meid vabastanud. Püsige siis selles ja ärge laske endid jälle panna orjaikkesse! Vaata, mina, Paulus, ütlen teile: Kui te lasete end ümber lõigata, siis ei ole teil Kristusest mingit kasu. Ma tunnistan jälle igale inimesele, kes laseb end ümber lõigata, et tema kohus on täita kogu Seadust. Teie, kes te tahate saada õigeks Seaduse kaudu, olete Kristusest eemale viidud, olete armust kõrvale jäetud. Me ootame usust õiguse lootust Vaimu kaudu. Sest Kristuses Jeesuses ei maksa ümberlõikamine ega ümberlõikamatus, vaid usk, mis on tegev armastuse läbi.

Tänase jumalateenistusega tähistame ühtlasi ka 501 aasta möödumist reformatsiooni algusest Saksamaal. Oleme küll reformatsioonirahvas juba teist poolsajandit järjest, kui arvan siiski, et sellise väärika traditsiooni osana peame siin Eestimaal ikka ja jälle meenutama reformatsiooni mõistet, ajalugu ja tähendust. Tehkem seda siis ka tänasel tähtpäeval!

„Eesti keele seletav sõnaraamat“ annab reformatsioonile järgmise seletuse: „reformatsioon on protestantismi teket ajendanud usuliikumine Euroopas 16. sajandil, usupuhastus“.

Vaadeldgem esmalt mõistet „protestandid“? Protestandid on kõik kristlased, kes ei kuulu katoliku või õigeusu kirikusse. Sellise eraldumise tõi kaasa kirikliku pärimuse erinev tõlgendamine. Kui katoliku õpetuse järgi moodustavad Piibel ja kiriklik pärimus (kirikuisade kirjutised, paavstide korraldused, skolastiliste teoloogide tööd jms) lahutamatu terviku, siis protestandid nõudsid Piibli eraldamist kiriklikust pärimusest ja usu rajamist üksnes Piiblile.

Tänapäeval kuuluvad protestantlike kirikute hulka suurematena luterlik ja kalvinismist väljakasvanud reformeeritud kirik. Kuid protestandid on ka baptistid, metodistid, adventistid jm vabakiriklikud kogudused või ühendused. Omamoodi roomakatoliikluse ja protestantismi vahepealne nähtus on anglikaani kirik.

Miks siis protestantism üldse tekkis? 16. sajandi alguseks oli roomakatoliku kirik kirikliku pärimuse alusel kujunenud hierarhiliseks ja ilmalikku võimu omavaks institutsiooniks. Reformatsiooni tagajärjel aga seati selline korraldus küsimuse alla. Tõsi, sarnaseid vaateid esitatud ka varem (John Wycliffe Inglismaal, Jan Hus Tšehhis jt), kuid ju polnud siis muutusteks aeg veel küps.

Reformatsiooni alguseks loetakse 1517. aastat, mil augustiini munk ja Wittenbergi ülikooli teoloogiaprofessor Martin Luther kritiseeris teravalt mõningaid katoliku kiriku õpetusseisukohti. Tuntum neist on protestantlik kiriku kirjade vastu, mis oli tollal väga levinud. Kirikute kirjade põhimõtte oli osta raha eest kirikult välja tõend, et kirik vastutab inimese hingeõndsuse eest teatud küsimuses.

Reformatsiooni käigus tekkis kaks üsna vastanduvat suunda:

1. paavstliku kiriku vastane mõõdukam suund, mille vahenditeks olid väitlused (esindajad Martin Luther, Philip Melancton, Andreas Karlstadt jt);
2. sotsiaalset võrdsust taotlev radikaalne suund, mis päästis valla talurahvasõjad (esindajad nt Thomas Müntzer, taasristijate e anabaptistide juhte Balthasar Hubmaier ja Jan van Leiden jt)

Talurahvasõda lämmatati küll juba 1526, kuid reformatsiooni tulemusel puhkesid Saksamaal sisesõjad, milles protestantlikud vürstid sõdisid keiser Karl V-ga. 1555 kuulutati Augsburgis siiski välja usurahu, mille põhimõtteks oli *cuius regio, eius religio* 'kelle maa, selle religioon'. See tähendas seda, et vürst sai oma riigi territooriumil otsustada, kas tema riigis kehtib protestantlik või katoliiklik usukorraldus.

Reformatsioon algas küll Saksamaal, kuid ei püsinud ainult sellel territooriumil. Nt saksakeelses Šveitsis teostas reformatsiooni Huldrych Zwingli, Genfis aga Johannes Calvin. Reformatsioon levis ka Prantsusmaale, Madalmaadesse, Šotimaale, Ungarisse, Poolasse, Inglismaale, Rootsi ja Taani. Hiljem vastureformatsiooni tulemusel Prantsusmaa, Poola, Tšehhi, Austria ja Ungari rekatoliseeriti.

Eesti alale jõudis reformatsioon 1523. Ka siin tekkis reformatsiooni radikaalsem tiib: linnaelanike ja kloostrite vastuolud põhjustasid 1524 Tallinnas ja 1525 Tartus pildirüüste. 17. jaanuaril 1554 kehtestas Valmiera e Volmari maapäev usuvabaduse. Eestlased võtsid reformatsiooni hästi omaks ja võib öelda, et eesti keel ja eestikeelne trükisõna, eestikeelne haridus, eesti rahvus ja Eesti riik on reformatsioonita isegi mõeldamatud.

Reformatsiooni nimetatakse eesti keeles usupuhastuseks. Mil viisil saab siis usku puhastada? Mõeldud on usuelu rajamist vaid ühele alusele: Piiblile. Ennist oli juttu, et varasemas kirikus mängis Piibli kõrval tugevat rolli ka traditsioon. Nüüd püüti usuelu traditsioonist puhastada ja fokuseerida üksnes Piiblile (põhimõte *sola scriptura* 'üksnes Pühakirjast').

Martin Lutheri arvates pole Pühakirjas kõik kohad siiski ühtviisi olulised, vaid tähtsamad on need, mis räägivad Jeesusest Kristustest kui inimeste Lunastajast nende pattudest. Ainuüksi Kristus on vahendaja Jumala ja inimeste vahel, siit ka põhimõte *solus Christus* 'üksnes Kristus' või *solo Christo* 'üksnes Kristusest'.

Eelmistega lahutamatu seotud põhimõtted on *sola gratia* 'üksnes armust' ja *sola fide* 'üksnes usust', mille kohaselt patuse inimese pääsemine on võimalik üksnes Jumala armust: mitte inimese enda tegudest, vaid inimese usust lähtudes (Rm 3:28: „Me ju arvame, et inimene mõistetakse õigeks usu läbi, Seaduse tegudest sõltumata.“).

Tähtis on ka üldise preesterluse põhimõte: kirik pole mitte hierarhiline ja õiguslik institutsioon, vaid kõigi usklikte kogudus. Mitte ükski kristlane, olgu ta vaimulik või mitte, pole püham kui teine.

Nõnda püütakse siis protestantismis Piiblile kui Jeesusest Kristusest kõnelevale Jumala sõnale tuginevat usku puhastada inimlikest väljamõeldistest.

Ent pöördugemgi nüüd Piibli juurde ja vaadeldgem tänast kirjakohta Pauluse kirjas galaatlastele 5. peatükis, mida peetakse üheks tähtsamaks reformatsiooniga seostuvaks kirjakohtaks UT-s.

G1 5:1 on öeldud: „Vabaduseks on Kristus meid vabastanud. Püsige siis selles ja ärge laske endid jälle panna orjaikkesse!“ Millist orjaiket siin mõeldakse? Eks ikka Seaduse orjaiket!

Ent mis on Seadus? Pauluse jaoks on Seadus muidugi Moosese seadus. Kuid laiemalt on Seadus kõik see, mis meid elus kammitseb. Riigiseadused, kirjutamata seadused, moraalseadused, igasugune inimlik autoriteet, loodusseadused, meie enda keelud ja käsud meile endile jne. Kristusesse uskudes oleme kogu Seadusest, kõigest eelnimetatust vabaks saanud.

Ent kuidas peaksime oma vabadust siis kasutama? G1 5:13 on öeldud: „Ärge ainult tehke vabadusest õigustust lihalikule loomusele, vaid teenige üksteist armastuses!“ Meie lihalik loomus on meie kõht, meie ihuline tervis, meie seksuaalsus, meie kadedus, valelikkus, laiskus jne. Koos meile Kristuses antud vabadusega ei asu me aga enam ka oma lihaliku loomuse võimu all.

Samas, ehkki me oleme Kristuse lunastustöö tõttu vabad otsustama, mida teha, võime me vabalt jälle Seaduse ja lihaliku loomuse kasuks otsustada. Selle asemel, et lasta endas elada kadumatu Kristuse Vaimul, kes on meile meie usus Kristusesse antud, anname me end siis meie kaduva loomuse himude kätte. Sel juhul me pole enam vabad. Ja siis pole ka võimalik, et me teeniksime üksteist armastuses, nagu Paulus meid G1 5:6 tegema innustab.

Sest oma lihaliku loomuse kasuks otsustades hakkab inimene tegema asju, mida Paulus loetleb meie kirjakohtale järgnevalt G1 5:19–23: „Lihaliku loomuse teod on ilmsed, need on: hoorus, rüvedus, kõlvatus, ebajumalateenistus, nõidus, vaen, riid, kiivus, raevutsemine, isemeelsus, lõhed, lahknemised, kadetsemine, purjutamised, prassimised ja muu sarnane, mille eest ma teid hoiatan, nagu ma varemgi olen hoiatanud, et need, kes midagi niisugust teevad, ei päri Jumala riiki.“

Kõik need tegevused on meile inimese elus hästi tuntud. Vahel nimetatakse neid inimlikeks nõrkusteks, nagu kuuluksid need paratamatult inimeseksolemise juurde. Kuid Paulus õpetab meile: inimene ei pea sugugi leppima nende n-õ inimlike nõrkustega, vaid kasutama inimkonnale antud vabadust Kristuses õigesti.

Selleks pole tarvis muud kui jääda Jumala omaks Kristuses. Lihtsalt kõrvalpõikena ütlen, et kristliku Euroopa põhihäda seisnebki selles, et Kristuses antud vabadust püütakse kasutada vaid isikuvabaduste arendamiseks, kuid lahus Jumalast. Sellises olukorras aga annab inimene end jälle oma patuse loomuse orjaikkesse. Ja Püha Vaimu tema elu enam ei juhi.

Aga kui inimene jääb Kristuses antud vabadusse Vaimus, siis on tema osaks „armastus, rõõm, rahu,

pikk meel, lahkus, headus, ustavus, tasadus, enesevalitsus“ – nagu ütleb Paulus Gl 5:22j. Ja kui inimese elus ilmnevad niimoodi Püha Vaimu viljad, siis täidab ta ühtlasi ka igasugust Seadust, olemata samas mitte ühegi Seaduse ori.

Taotleme siis oma elus alati Jumala armu Jeesuses Kristuses. Siis saame suhtuda maailma vabade ja armastavate inimestena, kes õpetavad seda tõelist vabadust ja armastust ka teistele inimestele.

Aamen.